

SANOAT ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA ASOSIY FONDLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Norkulov Odil Abdurasulovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sanoat ishlab chiqarish korxonalarida asosiy fondlardan foydalanish samaradorligini oshirish yo‘llari haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Korxonada faoliyati, korxonada samaradorligini rejalashtirish, korxonaning asosiy fondlarini tahlil qilish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, Asosiy fondlardan samarali foydalanish.

Annotation: This article talks about ways to improve the efficiency of the use of fixed assets in industrial production enterprises.

Keywords: Enterprise activity, enterprise efficiency planning, analysis of the main funds of the enterprise, increasing production efficiency, effective use of main funds.

Аннотация: В данной статье говорится о путях повышения эффективности использования основных фондов на предприятиях промышленного производства.

Ключевые слова: Предпринимательская деятельность, планирование эффективности предприятия, анализ основных фондов предприятия, повышение эффективности производства, эффективное использование основных фондов.

Korxonada faoliyati - korxonada samaradorligining turlaridan biri bo‘lib, u olingan natijaning sarflangan moddiy va moliyaviy resurslarga nisbatini ifodalaydi. Samaradorlikning bu turi, birinchi navbatda, barcha turdagi resurslardan ularning tuzilishi bilan oqilona foydalanishga bog‘liq. Bu nisbatlar asosan ishlab chiqarishning o‘ziga xos xususiyatlari, texnik jihozlari, texnologiyaning rivojlanish darajasi, mehnatni tashkil etish va ishlab chiqarishning intensiv va ekstensiv omillarining nisbati bilan bog‘liq. Tuzilish holatiga resurslar bozorlari, talab va taklif kabi tashqi omillar kuchli ta’sir ko‘rsatadi o‘ziga xos turlar resurs, resurs narxlari va boshqalar. Korxonada samaradorligining rejalashtirilgan yoki allaqachon olingan darajasini o‘lchash jarayoni mezonni aniqlash va tegishli ko‘rsatkichlar tizimini shakllantirish bilan bog‘liq korxonalar bir necha guruhlariga bo‘linadi: umumiy samaradorlik; mehnatni tashkil etish va undan foydalanish samaradorligini aks ettiruvchi ko‘rsatkichlar; ishlab chiqarish fondlaridan foydalanish va taqsimlanish darajasini tavsiflovchi ko‘rsatkichlar; Barcha moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini aks ettiruvchi ko‘rsatkichlar. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bo‘yicha harakatlar va chora-tadbirlar majmui va iqtisodiy faoliyat korxonalar korxonada

samaradorligini oshirish yo'llarini nomlaydi. Ishlab chiqarish faoliyati samaradorligini oshirishning asosiy yo'llariga mehnat zichligi ko'rsatkichini pasaytirish va oshirish kiradi. Shuningdek, asosiy yo'llarga resurslar va xom ashyolardan oqilona va tejamkor foydalanish, kapital sig'im ko'rsatkichini pasaytirish va ishlab chiqarishni yaxshilash kiradi. Kompaniyaning investitsion faoliyati korxonada faoliyati samaradorligini oshirish yo'llari korxonada ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni joriy etishni, shu jumladan texnologiya va texnologiyaning eng yangi ilmiy yutuqlari asosida ishlab chiqarish fondlarini inqilobiy qayta jihozlashni nazarda tutadi. Texnologiyadagi bunday tub o'zgarishlar, texnik, tashkiliy, ijtimoiy va iqtisodiy omillarni safarbar etish mehnat unumdorligi ko'rsatkichini sezilarli darajada oshiradi. Korxonaning samaradorligini oshirish yo'llari tejash rejimidan foydalanishni ham nazarda tutadi. Yoqilg'i, xom ashyo, materiallar va energiyaga bo'lgan doimiy o'sib borayotgan talabni qondirish uchun resurslarni tejoychi omillar hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lishi kerak. Bundan tashqari, korxonada samaradorligini oshirish yo'llari tashkilotning asosiy resurslari va mablag'larini yaxshiroq taqsimlash va ulardan foydalanish chora-tadbirlarini o'z ichiga oladi. Iloji boricha ko'proq foydalanish juda muhimdir ishlab chiqarish salohiyati korxonalar, ishlab chiqarish ritmini, ishlab chiqarish uskunalarning maksimal yuklanishini nazorat qilish. Ushbu tadbirlarning natijasi jadal o'sish sur'ati bo'ladi tayyor mahsulotlar keraksiz sarmoya va investitsiyalarsiz. Tashkilot faoliyati samaradorligini oshirishda tashkiliy va iqtisodiy omillar muhim ro'l o'ynaydi. Shuningdek, ijtimoiy infratuzilma va boshqaruv usullarini ishlab chiqish zarur. Boshqarish usullari va shakllarini, rejalashtirish, rag'batlantirish, rag'batlantirish usullarini takomillashtirish zarur. Resurs xarajatlari ulushini kamaytirish va tashkilotning butun iqtisodiyotini faollashtirishda sotish uchun ishlab chiqarilgan mahsulotlarning sifat darajasini oshirish chora-tadbirlari alohida o'rin tutadi. Mahsulot sifatining darajasi jiddiy monitoringni talab qiladigan asosiy omilga aylanishi kerak. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish yo'llari - belgilangan yo'nalishlarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bo'yicha aniq chora-tadbirlar majmui. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning asosiy usullari: mehnat zichligini kamaytirish va mehnat unumdorligini oshirish, mahsulotning moddiy sarfini kamaytirish va undan oqilona foydalanish. Tabiiy boyliklar, mahsulotlarning kapital sig'imini kamaytirish va korxonalarining investitsiya faoliyatini faollashtirish. Har qanday korxonaning samaradorligini oshirish tijorat korxonasi faqat bitta narsani anglatishi mumkin - foydaning oshishi. Ammo samaradorlikni oshirishning ko'plab usullari mavjud. Ko'pincha ular xarajatlarni kamaytirishning turli usullaridan foydalanadilar: materiallarni xarid qilishdan tortib to eng ko'pgacha past narxlar, xodimlarning ish haqini kamaytirish va ularni qisqartirishgacha. Ammo har qanday korxonada xarajatlarni qisqartirish orqali pulni tejash uchun emas, balki daromad olish uchun yaratilgan. Va bundan ham ko'proq, xodimlarni qisqartirish orqali biz bugungi kuni saqlab

qolishimiz mumkin, ammo biz korxonaning kelajagini xavf ostiga qo'yamiz. Shu sababli, xarajatlarni nazorat qilish zarurligini tan olib, men korxonada samaradorligini oshirishning bu usulini juda sekin va xavfli deb bilaman. zamonaviy sharoitlar bozor. Mashhurlik bo'yicha ikkinchi o'rinda modernizatsiya qilishning turli xil variantlari mavjud: zamonaviyni joriy etishdan dasturiy ta'minot, ishlab chiqarish uskunasini yangi, yanada samaraliroq bilan almashtirishdan oldin. Har xil turdagi amalga oshirish korporativ tizimlar boshqaruv, ya'ni. korxonada biznes jarayonlarining bir qismini avtomatlashtirishi yoki xodimlarning aloqa darajasini oshirishi kerak bo'lgan dasturiy ta'minot. Bularga dasturlar kiradi elektron hujjat aylanishi, CRM va ERP tizimlari va boshqalar, shu jumladan korporativ veb-portallar. Avtomatlashtirishdan foydalanish uzoq vaqtdan beri korxonada samaradorligini oshirishning juda yaxshi usuli sifatida o'zini namoyon qildi. Rivojlanayotgan korxonada uchun uskunani almashtirish majburiy ravishda amalga oshirilishi kerak, ammo bu eng qimmat yo'ldir, chunki modernizatsiya odatda katta investitsiyalarni talab qiladi va yangi asbob-uskunalarini qoplash muddati odatda bir necha yil ichida hisoblanadi. Shuning uchun, yangilanishlar orqali samaradorlikni oshirish mumkin, lekin siz cheklovni to'g'ri aniqlay olsangiz, ya'ni, Korxonangizdagi darbo'g'az. Yana bir mashhur usul - so'nggi yillarda ishlab chiqilgan va yaxshi tasdiqlangan boshqaruv tizimlaridan foydalanish. Sinov va xato orqali o'zining noyob tizimini ishlab chiqish emas, balki boshqa korxonalar tomonidan yaratilganlardan foydalanish. Eng mashhurlari: Sifat menejmenti tizimi (QMS). Tejamkor ishlab chiqarish, tizim cheklovlari nazariyasi (TOC), TPS va 6 Sigma. Men nafaqat bu vazifaning murakkabligini, balki ushbu boshqaruv tizimlarini qo'llash asosidagi o'zgarishlarning katta samaradorligini ham ta'kidlamoqchiman. Yuqori rahbariyatning o'zlari qurgan boshqaruv tizimini tanqidiy baholay olishi, undan ham ko'proq uni o'zgartirish to'g'risida qaror qabul qila olishi rahbarning yuksak professional mahoratidan dalolatdir. Ko'pincha boshqaruv tizimi korxonaning yangi egasi kelishi yoki top-menejerlar jamoasining o'zgarishi bilan o'zgaradi. Korxonada egalari eski rahbariyatdan kompaniyada foydasining o'sishini kutmasdan, jamoani o'zgartirishga majbur bo'lishadi. Kompaniyada birin-ketin o'zgarishlar sodir bo'lganda qarama-qarshi vaziyatlar ham mavjud, ammo bu korxonada samaradorligini oshirishga yordam bermaydi, bu ham, qoida tariqasida, yuqori boshqaruvning o'zgarishiga olib keladi. Odatda direktor o'zining birinchi o'rinbosarlarini chaqiradi va korxonada samaradorligini oshirish bo'yicha aqliy hujumni tashkil qiladi. Ko'pincha bu korxonaning tashkiliy tuzilmasi o'zgarishiga olib keladi. Bo'limlar va xizmatlarni birlashtirish va ajratish, ularni yangi rahbarga o'tkazish va boshqa shunga o'xshash tadbirlar. Ushbu almashtirishlarning asosiy maqsadi qaror qabul qilish jarayonlarini tezlashtirish va biznes jarayonlari uchun javobgarlikni taqsimlashdir. Hamma narsa, yuqorida aytib o'tilganidek, xodimlarni qisqartirish yoki uskunalar va dasturiy ta'minotni modernizatsiya qilish takliflari bilan tugaydi. Ammo

agar bu usullar allaqachon qo'llanilgan bo'lsa yoki darhol samarasiz deb hisoblansa, boshqaruv tizimlaridan biridan foydalanish hayot yo'liga aylanadi. Korxonalar samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi ilmiy-texnikaviy taraqqiyot... Zamonaviy sharoitda inqilobiy, sifatli o'zgarishlar, tubdan yangi texnologiyalarga, keyingi avlodlar texnologiyasiga o'tish, barcha tarmoqlarni tubdan qayta jihozlash zarur. Milliy iqtisodiyot fan va texnikaning eng yangi yutuqlariga asoslangan. Texnologiya va texnologiyadagi tub o'zgarishlar, barchani nafaqat texnik, balki tashkiliy, iqtisodiy va ijtimoiy omillar mehnat unumdorligini sezilarli darajada oshirish uchun shart-sharoit yaratadi. Eng yangi texnika va texnologiyani joriy etishni ta'minlash, ishlab chiqarishda mehnatni ilmiy tashkil etishning ilg'or shakllarini keng qo'llash, uni tartibga solishni takomillashtirish, ishlab chiqarish madaniyatini yuksaltirish, tartib va intizomni mustahkamlashga intilish zarur. Korxonalarining ishlab chiqarish samaradorligini intensivlashtirish va oshirishning muhim omillaridan biri bu tejamkorlik rejimidir. Resurslarni tejash yoqilg'i, energiya, xom ashyo va materiallarga bo'lgan ortib borayotgan talabni qondirishning hal qiluvchi manbasiga aylanishi kerak. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish asosiy fondlardan to'g'ri foydalanishga bog'liq. Yaratilgan ishlab chiqarish salohiyatidan yanada jadalroq foydalanish, ishlab chiqarish ritmiga, asbob-uskunalarining maksimal yuklanishiga erishish, uning ishida smenani sezilarli darajada oshirish va shu asosda har bir uskuna birligidan mahsulot chiqarilishini oshirish; ishlab chiqarish maydonining har bir kvadrat metridan. Ishlab chiqarish quvvatlaridan intensiv foydalanishni tashkil etish natijasi qo'shimchasiz ishlab chiqarishni o'sish sur'atlarini tezlashtirishdir kapital qo'yilmalar... Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda tashkiliy-iqtisodiy omillar muhim rol o'ynaydi. Ularning roli, ayniqsa, masshtabning ortishi bilan ortadi ijtimoiy ishlab chiqarish iqtisodiy aloqalarning murakkablashishi bilan. Talab qiladi yanada rivojlantirish ishlab chiqarish samaradorligi darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatuvchi ishlab chiqarish ijtimoiy infratuzilmasini takomillashtirish. Bu butun xo'jalik mexanizmini boshqarish, rejalashtirish, iqtisodiy rag'batlantirish shakllari va usullarini takomillashtirishdir. Xuddi shu omillar guruhida xarajatlarni hisobga olish va moddiy rag'batlantirishning turli xil tutqichlari keng qo'llaniladi, moddiy javobgarlik va boshqa o'zini-o'zi ta'minlaydigan iqtisodiy rag'batlantirish. Korxonalar iqtisodiyotini intensivlashtirish, resurslarning solishtirma sarfini kamaytirishda mahsulot sifatini oshirish alohida o'rin tutadi. Bu vazifa doimiy e'tibor va nazorat mavzusi, har bir mehnat jamoasi faoliyatini baholashning asosiy omili bo'lishi kerak.

Asosiy fondlardan samarali foydalanish. Korxonaning asosiy fondlaridan foydalanish samaradorligining nazariy jihatlari. Korxonaning asosiy fondlari tarkibi har qanday ishlab chiqaruvchi kompaniyaning asosiy resursi bu asosiy vositalar (OT) bo'lib, ularning tahlili an'anaviy ravishda ularning holati va foydalanish samaradorligini baholashni o'z ichiga oladi. Asosiy vositalarni tahlil qilish algoritmi

quyidagi tartiblarni o'z ichiga oladi: E'tibor bering, tahlil jarayonida asosiy vositalardan boshqa foydalanish, ya'ni olingan va ijaraga olingan asosiy vositalar to'g'risidagi ma'lumotlarga e'tibor qaratish lozim. Shu bilan birga shuni yodda tutish kerakki, lizing asosida olingan asosiy vositalar korxonaning ishlab chiqarish imkoniyatlarini oshiradi, ijaraga olingan asosiy vositalar esa ishlab chiqarish imkoniyatlarini pasaytiradi. Korxonaning asosiy fondlarini tahlil qilishning maqsadlari quyidagilardan iborat: tarkibiy bo'linmalarni va umuman korxonani asosiy vositalar bilan ta'minlashni belgilash; umumiy va xususiy ko'rsatkichlar bo'yicha asosiy vositalardan foydalanish darajasi; ularning o'zgarishi sabablarini aniqlash; asosiy fondlardan foydalanishning mahsulot ishlab chiqarish hajmiga, rentabellikka va boshqalarga ta'sirini hisoblash; tashkilotning ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasini aniqlash; zaxiralarni aniqlash, asosiy fondlardan foydalanish samaradorligini oshirish. Asosiy vositalarning mavjudligi, tuzilishi va harakatini tahlil qilish Asosiy vositalarning tuzilishi va harakatini tahlil qilish jarayonida asosiy fondlarga kapital qo'yilmalarning hajmi, dinamikasi va tuzilishini baholash, asosiy funksional xususiyatlarini aniqlash zarur. ishlab chiqarish faoliyati (biznes) Korxonaning asosiy vositalarining davr oxiridagi qoldig'i balans usuli bilan quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$S_k \approx S_n + S_p - S_v$$

Bu yerda, S_n - davr boshidagi asosiy vositalarning qiymati; C_n - olingan (ro'yxatga olingan) asosiy vositalar; S_t – nafaqaga chiqqan asosiy vositalar.

Xulosa:

Rossiya sanoatining texnik va texnologik qoloqligi nafaqat YaIM o'sishini cheklovchi omil, balki korxonalar rentabelligining pasayishiga ham sabab bo'ladi. Asosiy vositalarning haddan tashqari eskirishi ta'mirlash xarajatlari hisobiga mahsulot tannarxini sezilarli darajada oshirib yuborishga olib keladi, asbob-uskunalarining ishdan chiqishi esa butun texnologik zanjirning to'xtab qolishiga yordam beradi.

Korxonalarining asosiy fondlarini samarali qayta ishlab chiqarish o'zining me'yoriy xizmat muddatini o'tab bo'lgan mavjud asbob-uskunalarni almashtirish uchun etarli bo'lgan investitsiyalarni to'plash sharoitida mumkin.

Asosiy vositalardan foydalanish samaradorligi yiliga (korxonada darajasida) ishlab chiqarilgan mahsulotning asosiy vositalarning o'rtacha yillik umumiy qiymatiga nisbati sifatida hisoblangan mablag'larning rentabellik darajasini tavsiflaydi. Tarmoqlar darajasida ishlab chiqarish ko'rsatkichi yoki yalpi qo'shilgan qiymat, umuman iqtisodiyot darajasida esa yalpi ichki mahsulot qiymati qo'llaniladi.

Aktivlar rentabelligi ishlab chiqarish hajmining dastlabki qiymati bo'yicha sanoat va ishlab chiqarish asosiy fondlarining o'rtacha miqdoriga bo'linganligidir.

Yuqoridagilardan kelib chiqib xulosa qilib aytganda, ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish va milliy daromadni oshirish uchun asosiy ishlab chiqarish fondlaridan oqilona foydalanish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 27.07.2017 yildagi PQ-3153-son Qarori.
2. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlari. -T.: "O'zbekiston". 1996. Tom 2, 3-36 betlar.
3. Karimov I. A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. –T.: "O'zbekiston". 2000. 352 bet.
4. Karimov I.A. Bizning bosh maqsadimiz-jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir. Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasi. 2005 yil 28 yanvar. «Xalq so'zi», 2005 yil, 31 yanvar.
5. Yusupov, V.I., Asqarova A.A. Korxonaning iqtisodiy samaradorligi [Matn] / V.I.Yusupov, A.A. Asqarova // Iqtisodiyot fani xizmatida 50 yil. Shanba. "Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi iqtisodiyoti" kafedrasida tashkil topganining 50 yilligiga bag'ishlangan maqolalar. Rossiya Federatsiyasi Qishloq xo'jaligi vazirligi, Boshqird davlat agrar universiteti. - Ufa, 2014. - S. 439-442.
6. A.Ortiqov. «Sanoat iqtisodiyoti» (darslik). –T.: TDIU. 2004.
7. E. Maxmudov. "Korxonada iqtisodiyoti" (o'quv qo'llanma) –T.: TDIU. 2004. 208-bet.
8. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 9-10-jildlar.- T.: Davlat ilmiy nashriyoti. 2002-2005.
9. Промышленность Республики Узбекистан 2001-2004 гг. Статистические сборники.
10. www.gov.uz. - Hukumat sayti.
11. www.press-service.uz. - Prezident sayti.
12. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik bazasi.
13. www.tsue.uz - Universitet sayti.